

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

Economic Forum EU-Moldova, 29-31 March 2011, Chisinau

Discussion Panel: Transition to Democracy: 20 Years of the Independence of the Republic of Moldova

Moderator:

Ion STURZA, President, GreenLight Invest SRL, Republic of Moldova

Speakers:

Emil Constantinescu, President of Romania (1996–2000)

Aleksander Kwasniewski, President of Poland (1995–2005)

Petru Lucinschi, President of Moldova (1996–2001)

Commentators:

Igor Botan, Executive Director, Association for Participatory Democracy, ADEPT, Republic of Moldova

Carmen Claudin, Deputy Director, CIDOB, Barcelona Center for International Affairs, Spain

Florent Parmentier, Vice-President, Association of the French–Moldovan Friendship, France

Transcript

Ion STURZA: Sunt onorat și bucuros să moderez această discuție la începutul Forumului Uniunea Europeană – Republica Moldova sub egida Guvernelor Republicii Moldova și Poloniei. După cum ați consultat și ați văzut din programul acestui Forum, discuția de astăzi va fi axată pe cei 20 de ani de tranziție în Republica Moldova de la o țară la alta, de la un regim, de la o formulă politică la alta. Poate că în plan istoric, acești 20 de ani este doar un moment, dar pentru noi, cei care am fost actorii și martorii acestei tranziții este o viață omenească, plină de evenimente și de realizări, dar și în același timp de multe lucruri care nu au fost valorificate în deplină măsură. Așa cum se întâmplă într-o viață omenească, sunt cei care sunt *winner*s, cei care au realizări, sunt și *looser*, cei care nu prea au. Astăzi ar fi bine ca profitând de ocazie a discuțiilor de astăzi, să avem posibilitatea să încercăm să răspundem la unele întrebări. De fapt, discuția publică în Republica Moldova despre această perioadă de tranziție abia începe, profităm de ocazia acestei aniversări a 20 de ani de independență pentru a face o retrospectivă a realizărilor și problemelor perioadei noastre de tranziție. De ce Moldova în mare parte a rămas înafara

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

proceselor care au avut loc în Europa Centrală și în spațiile europene post-sovietice? Care au fost greșelile și succesele Moldovei în calea noastră de tranziție? Ce ar trebui să învățăm noi de la alte țări care au mers mai consecvent pe calea democratizării, consolidării unei economii de piață, bazată pe proprietatea privată, și nu în ultimul rând, țări care au știut să pună în capul tuturor lucrurilor să funcționeze legea?

Vom discuta aceste teme și multe altele, împreună cu invitații noștri de astăzi, 3 personalități cu totul și totul remarcabile, 3 foști președinți de țară, care au condus respectiv România, Polonia și Republica Moldova în această perioadă complicată, dramatică, dar și plină de realizări. În primul rând, vreau să-l salut pe domnul Președinte Emil Constantinescu, care noi îl cunoaștem foarte bine, ca de fapt și pe ceilalți doi invitați din această seară, care vor fi speakeri. Domnul Președinte Constantinescu a condus România în perioada 1996-2000. Este cunoscut nu numai ca politician, ci și ca un mare om de știință, geolog, care a publicat 12 monografii și cărți, un șir de lucrări științifice. Al doilea invitat este Președintele Aleksander Kwasniewski, foarte bine cunoscut la noi în Republica Moldova, președinte între anii 1995-2005. Dumnealui este cel care a izbutit într-o perioadă atât de lungă să conducă țara în așa fel ca tranziția de la un sistem de valori la alt sistem principal nou să decurgă în modul cel mai pașnic și democratic. Și nu în ultimul rând domnul Petru Lucinschi, Președintele Republicii Moldova în 1996-2001, omul care a învins comunismul în sine și a devenit un veritabil democrat. Discuțiile noastre astăzi vor fi secundate, comentate de următorii invitați:

- Igor Boțan, care mai nou a devenit vedetă TV, dar în fond este un fizician și matematician cu bune capacități de comentator politic cunoscut în Republica Moldova,
- Florent Parmentier, cunoscut cu un cunoscător fin al Moldovei, avocat consecvent a Republicii Moldova pe plan internațional,
- Claudin Carmen, din Barcelona, care și-a dedicat activitatea sa științifică și de analiză spațiului post-sovietic.

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

Permiteți-mi să începem această discuție adresându-i prima întrebare Domnului Președinte Constantinescu. Domnule Președinte, dumneavoastră ați condus țara într-o perioadă extrem de complicată, perioadă când v-ați confruntat cu crize economice, crize politice, 3 guverne consecutive, și totuși ați izbutit să pregătiți România ca să fie pasibilă pentru începerea procesului de negociere de integrare europeană. A fost un avantaj sau un dezavantaj guvernele de coaliție, a fost un dezastru guvernările de coaliție sau totuși o formulă democratică și care au făcut lucrurile să devină mai complexe și mai dinamice, ar fi un exemplu pentru noi?

Emil CONSTANTINSCU: Eu am venit pregătit cu un mic discurs, dar cred că dialogul poate este mai bun și am să-l fac să circule. Și am să încerc să vă răspund foarte deschis la aceste întrebări. Trecerea de la regimurile comuniste autoritare la democrațiile consolidate și cel puțin țările noastre au acum acest statut, inclusiv Republica Moldova, se face printr-un lung proces. De aceea, este foarte important să vedem care sunt particularitățile prin care fiecare țară a realizat acest proces. Am încercat să le urmăresc, nu numai citind ce se scrie sau participând la conferințe, ci am avut avantajul unui contact direct cu toată familia care a produs aceste schimbări, și când spun asta mă refer la colegii noștri, ca să spunem așa, din familia liderilor intelectuali care au produs aceste schimbări. Sigur începem cu Polonia, și aici mă refer la Mazovetchi, Gheremec, Havel, în Cehia – Gentz în Polonia, Jeleu în Bulgaria și așa mai departe. În același timp, am avut ocazia să am legătură cu cei care au înțeles mersul lucrurilor și mă bucur că sunt din nou aici, alături de Președintele Kwasniewski, puțin știu că a participat la masa rotundă care a consacrat trecerea pașnică a Poloniei de la dictatură comunistă la prima democrație și care a fost un exemplu pentru noi toți. Și de asemenea, mă bucur că din nou mă aflu alături de Președintele Lucinschi, care sa afla la Moscova, pe vremea aceea când era Revoluția din 21 decembrie 1991, revoluția sângeroasă din România, singura care nu a fost pașnică și a fost cumplit de sângeroasă și sigur a existat atunci acea neintervenție a Rusiei în România, care ne-a permis să începem construcția regimului democratic. Sigur, ați omis să spuneți că noi am fost chiar președinți în același timp, și am avut ocazia să colaborăm. Eu am considerat întotdeauna că, și am spus același lucru și la Gdańsk, anul trecut, când s-a aniversat 30 de ani de la solidaritate. Polonia este, a fost model pentru România și continuă să fie, și cât am fost președinte am încercat să învăț din exemplul polonez. Și sigur, Președintele Kwasniewski m-a întâlnit înainte de a fi

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

președinte la București și mi-a propus să cooperăm. De aceea, cred că este foarte binevenită această întâlnire așa cum a fost ea organizată, în care puteți asculta părerile unor oameni care au luat decizii, nu numai care au vorbit, care au luat decizii în momente definitorii pentru istoria țărilor și popoarelor lor.

Acum, să răspund direct la întrebarea pe care mi-ați pus-o. Nu există pe partea de centru-dreapta, pe partea democratică altă soluție decât coalițiile. Nu există nici un singur caz în care cei din zona de centru-dreapta care au încercat într-o primă etapă să înlocuiască regimurile comuniste care degradaseră stânga în viziunea occidentală, nu există nici un caz în care acestea să fi venit la putere fără coaliție pentru că ei nu aveau sistemul organizat al fostelor partide comuniste care s-au transformat, cu bună credință în multe cazuri, și aceasta ne arată istoria de astăzi, în partide social-democrate. Coaliția este inevitabilă. Odată cu, și eu am condus o coaliție, și în opoziție dacă nu se realiza convenția democratică din România, pe care am condus-o între anii 1992-1996, ca o alianță, atenție, de 17 partide de centru-dreapta, și un partid social-democrat istoric, este adevărat, și asociații civice, în România nu s-ar fi schimbat nimic și România ar fi fost Belarusul, îndrăznesc să spun, de astăzi. Aceasta era calea spre care se mergea, și numai o coaliție, de centru-dreapta, dintre partide și asociații civice a putut crea un val popular care în 1996 a schimbat cursul unei României, atât în ceea ce privește politica internă și cât și în politica externă care urma destul de fidel măsurile care se luau în Rusia, de la cupoane până la orientarea politicii externe. Cu o coaliție însă, plătești un preț, și acest preț este al disputelor inter-coaliție, sunt inevitabile, însă nu vă așteptați niciodată ca o coaliție să funcționeze și nu funcționează nici în statele occidentale cu democrații ca în Franța, de pildă, cu democrații de secole. Nu funcționează fără aceste conflicte intestinale.

Ce este important și cum poate supraviețui și cum a supraviețuit prima coaliție de centru - dreapta la puterea din România care a introdus reformele economice, a democratizat țara la standardele occidentale, a reușit începerea progresului de negociere cu adevărat pentru integrarea în NATO și în Uniunea Europeană și a despărțit destinul României de cel al Rusiei, care continua, mai continua în bună parte în mod justificat poate politica sa imperială, pentru că fiecare țară își urmărește interesele hegemonice până la un punct, înțelegem acest lucru. Foarte pe scurt, nu se poate face trecerea spre o democratizare totală, decât prin coaliții de centru - dreapta și am învățat că aceste coaliții plătesc și prețul politic general și în

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

următorul ciclu electoral sunt înlocuite de partide social-democrate, aceasta s-a întâmplat peste tot, în Polonia, în Cehia, în Ungaria, în Slovacia, în Bulgaria, deci peste tot, unde imediat după căderea comunismului a venit o coaliție de centru - dreapta, ulterior a fost înlocuită de un partid de stânga, social-democrat, dar care de această dată era chiar social-democrat. Și avem aici, din nou, avem persoanele care nu au scris, ci au luat decizii. Președintele Kwasniewski este cel care în fruntea unui partid social-democrat a dus Polonia în NATO și Uniunea Europeană și a construit acel parteneriat strategic Polonia - Statele Unite, pe care apoi, sigur, urmând acel model, l-am lansat și eu împreună cu Președintele Clinton la București. Nu trebuie să vă sperie acest lucru, sigur că conflictele într-o coaliție formează materia primă a presei. Și nu trebuie să imputăm acest lucru presei. Ce ați dori să facă presa decât să popularizeze aceste conflicte și să le aducă la cunoștința opiniei publice. E datoria presei, nu trebuie să ne supărăm pe presă. Ce ar trebui să facă societatea civilă, decât să încerce să sancționeze aceste conflicte atunci când apar ele, dar trebuie să înțelegem că aceasta este o situație inevitabilă, este un preț și cu aceasta vreau să închei: soluția este ca orice coaliție să aibă un proiect. Proiectul este important, nu soarta politică a uneia sau altelei din liderii coaliției.

Ion STURZA: Exact la asta am vrut să mă refer și eu și să vă adresez o mică sub-întrebare dacă se poate. Atunci când țara purcede la un proiect politic major, cum a fost integrarea europeană și intrarea în NATO, este nevoie de un consens mai larg decât în cadrul coaliției respective, de un consens național?

Emil CONSTANTINSCU: Categorie da, și pentru Moldova experiența României este, cred, în acest fel, importantă. Pe vremea când eram liderul opoziției al Convenției Democratice din România, într-o situație economică dezastruoasă, România era practic în prag de faliment, s-a inițiat așa numitul „Acord de la Snagov”. S-a inițiat o structură care să realizeze un consens pe cât este posibil între toate forțele politice. Ca lider al Convenției Democratice în România care grupa toată opoziția, am participat, au participat partidele istorice ale celor care fuseseră, ieșiseră abia din închisorile comuniste și am realiza prima Proclamație de la Snagov care a fost baza începerii drumului României spre Uniunea Europeană. În anul 1999, după începerea negocierilor de aderare, am convocat un Snagov 2, și m-am adresat partidelor de stânga, s-a format din nou o astfel de consfătuire, tot la Snagov, nu am vrut să formăm un Snagov 2, cu o

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

largă participare a societății civile, am pus-o sub egida unui academician care conducea Institutul de dezvoltare economică și în final am reușit, pentru că aceasta ne cerea Uniunea Europeană înaintea începerii negocierilor, să avem un proiect de strategie comun, până la urmă să fie semnat de absolut toate partidele, inclusiv de partidul de extremă dreaptă care în vremea aceea era ostil integrării europene, Partidul România Mare dacă vă amintiți. Dar am încercat un singur lucru, i-am spus academicianului Postolache: eu am să semnez ultimul. Primul-ministru Mugur Isărescu era în vremea aceea, va semna penultimul și mai întâi obțineți acordul tuturor partidelor la proiect, nu în ideea că noi ne-am putea folosi de el, fie pe termen scurt fie pe termen lung.

Ion STURZA: Eu consider că pentru Republica Moldova acest exemplu de exercițiu democratic de la sfârșitul anilor 1990, poate să fie extrem de benefic în ziua de astăzi, și nu trebuie să mergem departe după Transatlantic sau în alte părți după exemple de trecere democratică sau după proiecte naționale care au mobilizat toată națiunea și toate formațiunile politice, decât să trecem doar Prutul. Vă mulțumesc frumos, domnule Președinte, vor fi întrebări și comentarii. Acum vreau să-l întreb pe Domnul Președinte Kwasniewski, dumneavoastră sunteți asociat, la noi cel puțin, în Republica Moldova, cu omul care a tras sau a deschis mai bine zis cortina de fier a două oară, la sfârșitul anilor 1990, după euforia de la începutul anilor 1990, știți că mai ales în timpul crizei economice, dezastrul din Rusia, din Ucraina, din alte părți, Occidentul a început să se închidă din nou, de țările spațiului post-sovietic. Dumneavoastră ați inițiat acest dialog estic, scuzați, și ați lansat mai multe inițiative de care au beneficiat și în Republica Moldova și în Ucraina și în alte țări din spațiul post - sovietic. De ce atât de important pentru Polonia această dimensiune estică a politicii externe?

Alexander KWASNIEVSKI: Thank you very much for this possibility to meet you here. Last time I was in Chisinau as a president 8 years ago, in 2003 a really this is a privilege to be here again and to see the changes and to see the atmosphere that is much more pro-European. I think this conference is a good example, good evidence that this element the cooperation between Moldova and EU we are closer and we have some chances. I am very glad that tomorrow, here in this room we will listen to the Prime Ministers of Moldova and Mr. Tusk from Poland. I would like to underline, Mr. Tusk is from a different

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

political party he is not social-democrat and even in our past we had some very controversial discussions and meetings but I am very glad that Mr. Tusk, the Prime Minister of Poland will be here because today he is one of the most influential, the most important European politicians and I think his knowledge about Moldova his engagement in the dialogue with Moldova can be quite useful and effective in the next years especially in the next stages of your talks with the European Union, negotiations of the Association Agreement.

Your question was why Poland is so interested to develop this eastern dimension of not only Polish politics but European politics and, of course, I can explain this on many levels but allow me to start with very basic question. You know that Polish democracy was based on the very beginning on the very important values of solidarity and I am not speaking only about this very famous solidarity movement that was formed in Poland in 1980, 1981, and then he was the leader of the opposition in 1980 in Poland. I think about the special value of solidarity which means that we understand that if we reach some important goals, if we are happy that we are in the European Union, we are very satisfied that we are NATO members, we have good economic situation that doesn't mean that we should stop our thinking about other nations, other countries and our job is completed. Our deepest feeling about the future of Europe is that in this Europe, very pragmatic Europe, very complicated Europe, when I speak Europe I have in my mind European Union and all European continent, so we understand that today we have a lot of problems, troubles, we have a crises in finances, we have a lot of domestic problems but still Europe has a chance if we will keep in our minds all this very basic, important fundamental values like solidarity, democracy, freedom, dialogue, understanding, protection of human rights, protection of the rights of minorities, open borders and support for the countries, nations or for a group of people which are in a worse situation, they have some deep or dramatic social problems. So, the first why Poland is so much engaged in this Eastern politics is connected with this fundamental basic values which I mentioned.

The second is a much more political element, my believe and this was very important during my 10 years as a President and now, six years I am traveling and participating in many conferences and try to argue especially in the West of Europe, because you know that Western Europe is tired, in Western Europe we

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

have very often this description of “enlargement fatigue”, you know the people are disappointed and some political parties, some irresponsible political groups are speaking that all the problems that the west has now are connected to the enlargement from 2004, 2005, enlargement which included Poland, Romania in structures of the European Union. My answer is absolutely opposite. I am sure that the future of the European Union, the good future of the institutions of the EU and the future of the country, today 27 country and next years more countries of the EU is connected today with 2 important processes which should go parallel and not separately.

The first process is, of course, deepening and strengthening the European institutions. We have Lisbon Treaty, we have stronger institutions like Council of Europe, stronger European Parliament, we have more and more common policies and that is a very correct development of EU. We need more Europe and more European integration not less. That is why I am so much against the politics or slogans of some political groups in the west like Madame Lepine group in France. In Poland I am very against the idea of some polish party like the party of Mr. Kaczynski. So, the first important process for the good future for the EU is briefly speaking the deepening of integration, more common policies and better European institutions.

The second extremely important element of the good future of the EU is the further enlargement of the EU, I repeat further enlargement and I know that for this idea that I have or we have, all the people that are close to this thesis we have a lot of opponents in the West because of many reasons, because of this “enlargement fatigue”. But if we want to speak of Europe in the global world of 21st century when we have a totally new architecture of the world, we the ruling role of the US, of course, ruling role of China, increasing role of such civilizations and economic centers as India or Brazil, the chance for EU is further enlargement. Today EU has more that 5 hundred million people, including new members as Moldova, Ukraine, Balkan courtiers, Turkey we can have 7 hundred and we can be one of the main players in the global questions of the 21st century. If I am so much engaged in the idea of enlargement it means that this enlargement firstly should go to the East. I think that the real candidates to be the members of the EU are Croatia, that is almost decided, I think that during Polish Presidency this question of Croatian

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

membership will be decided, but that is a question of Ukraine, of Moldova, of Serbia, of Macedonia and, of course, the big question the very sensitive question that maybe is not the right time to speak here, Turkey. But if you will ask what I feel about Turkey I am sure that we need Turkey as a member of EU, of course, if Turkey will accept and fulfill the rules and the standards of the EU. So the second point after this question of values is a question of very pragmatic thinking about the future of the EU and in my opinion that means that we need two processes together very interlinked, deepening of integration and further enlargement.

The third point is connected to the situation of these countries. This year we have the 20th anniversary of independence of all post soviet countries. And I think that is extremely important from our side, the members of the EU and especially Poland which was so much affected of the communist time to say that we Europeans we are obliged to respect your decisions, I mean your Moldavians, your Ukrainians, your Georgians, all post soviet countries, we should respect your decisions about independence and we should support you on your way, what you want to do because EU is an organization in which we can accept the countries which want to be members of this structure. So, because in Moldova, because in Ukraine you decided to work for your Association and then membership in the EU we should support you and that is one of the very important elements of our politics because fair politics and effective politics is if we have from both sides very fair, very honest approach to the question. In my opinion, your willingness, your aspirations are so important that we as members of the EU should respect this aspirations.

So, the point number four which is extremely pragmatic, some of you will say that it is a little bit cynical but from polish perspective is much better and is safer if we have Eastern borders of such structure as NATO and EU not on our Eastern border but a little bit further it means more East that is very practical sense of enlargement but it is clear. That is one reason why Poland is so active in this element because more security in our region and integration of such countries as for example Ukraine, Moldova or Balkan countries into European structures is connected with a very stable situation. Look what happened after the integration of Balkans in NATO. We had one of the most dramatic crises o '90, we had millions of victims, we had something that last time happen during the second world war, ethnic cleansing, some

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

kind of genocide and it was stopped because of NATO intervention that was a very painful action but a necessary one but finally we started to manage the processes of peace, protection of peace and reconciliation because of the membership of the Balkan countries in NATO structures. So, I think that this idea of safe region, of secure region, of promising region of the Central and Eastern Europe is one of important elements of Polish politics.

And last point, everything that I said was the pillar of our proposal which was prepared by Sweden Government and Polish Government of so called Eastern neighborhood. I think this project is extremely important and I would like to say to you Moldavians, especially to our Ukrainian friend because they are sometimes afraid that all this Neighborhood Policy or Eastern Neighborhood Policy is something that EU offered to you not as a acceleration of the process, not as a factor of new possibilities, a special support for you on the way to EU but you have some fears that this Neighborhood Policy is something instead, I repeat instead your membership in the structure. That is not true. That is a wrong feeling that is a wrong fear. I am sure that this Eastern Neighborhood Policy can be extremely effective for you like for us Poland in '90, during my Presidency, for example, two regional forms of cooperation were important and effective. One was Visegrad Group our regional cooperation with Czech Republic, Slovak Republic and Hungary, four countries so called Visegrad Group and the second, very important political vehicle, political tool which we used in our way to EU was the Weimar Triangle this very artificial frankly speaking political idea of cooperation between France, Germany and Poland but in this time of our talks, association talks it was extremely useful. I am very glad that as a president I used this concept so effectively. So, Neighborhood Policy is important and we have it and the last point we have a problem with the Eastern Neighborhood because you know Polish Presidency of EU will start 1st of July this year and our idea was to keep the idea of the Eastern Neighborhood Policy as the key point of our Presidency. Unfortunately, because of everything that is happening in North Africa, in Middle East, what is happening in Libya today, what happened in Egypt, Tunisia some weeks ago, maybe will come in Syria because the information are very dramatic from this part of the world, my prediction is that the Polish Presidency will be much more connected with Southern Neighborhood policy it means the question of Mediterranean Sea and not so much of the Eastern Neighborhood. Tomorrow, we will have the

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

possibility to ask the Polish Prime Minister, Mr. Tusk what he thinks about this problem because really today Poland as the next President of the EU needs your very firm expectations that you count on Poland, you expect Poland to work hard even in this difficult circumstances for strengthening the Eastern Neighborhood Policy and to show how this Eastern Neighborhood Policy works on a very pragmatic way. It means what kind of funds you can receive from this project, what kind of political support you can expect, etc.

So finally, I will tell you a good point because it is a good example for you, here in Moldova, what was one, only one of many elements of the Polish success, it was political consensus. For main goals from the very beginning '89 - '90, post communist, liberal, democrats, conservatives, main wings of Polish Catholic Church we had same goals. It was not so easy, sometimes we had very controversial debates about this goal but if you see NATO question, if you see EU question if you see Eastern Policy of Poland we can say that in the huge and most important majority of Polish political landscape we speak same language. We speak with the same understanding and sensitivity in all this questions and this is a very important guarantee for you because the change of government in Poland the change of president in Poland doesn't mean that our thinking about Moldova will change. I worked with Mr. Lucinschi, I worked with Mr. Voronin, I am here and I am ready, of course, as a former president to continue my cooperation with Moldova but our goal, your membership in the EU should encourage all of us and should create such good, very important and necessary consensus among political leaders and political parties. Thank you!

Ion STURZA: Thank you very much Mr. President. The second question is more provocative. As you know, the main obstacle in our movement to EU is unsolved Transnistrian conflict. From my point of view, the main problem is the lack of leadership, trustful and credible leadership at international level. Just in case, if somebody offered you a position of special international envoy to lead this process on international level what would be your answer?

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

Alexander KWASNIEVSKI: First, nobody proposed this position to me and, of course, when I heard now about your proposal I can say that I have so called mixed feelings. Why mixed, because this question of Transnistria is one of the most complicated and I think, in fact, it is a shame of Europe that in 20 years we didn't solve this problem. It would be not easy to accept such proposal because it's a really complicate issue. What is the next mixed feeling connected to your proposal, when I see that we worked 20 years to find some solution for Transnistria question it means that all special envoy, even if I would be the special envoy, would have a long term contract. So, it is a lot to do and quite long time. Seriously speaking that is the problem and I think it is time to find, maybe not all European Leaders but some of them much closer to the problem and better understanding the nature of this issue. I am not very optimistic because 20 years of the changes, of transition of Europe doesn't mean that we are closer to find good solution for this question that is of course something very pessimistic but that is true.

Ion STURZA: Domnule Lucinschi, dumneavoastră aveți una din cele mai proeminente cariere politice din istoria nouă a Republicii Moldova de la Secretarul Comitetului Central și pentru cei tineri, poate nu cunosc, dumneavoastră cred că ați fost ultimul Înalt funcționar al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, care a semnat lichidarea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, ați făcut această tranziție interioară de la comunism la un democrat veritabil și asta o spun cu toată sinceritatea. Ați fost unul care ați contribuit enorm la consolidarea statalității Republicii Moldova, creării unui stat nou și totuși cel mai mare proiect politic care cred eu că putem să-l facem împreună, noi l-am ratat, anume începerea mișcării noastre spre Europa. Datorită unei conjuncturi, poate mai puțin fericită de la sfârșitul anului 1990, economice, politice, nu regretați și ce lecții din experiența noastră ar trebui să tragă actualii guvernanți?

Petru LUCINSCHI: Vă mulțumesc. În primul rând, mă bucur că sunt alături cu prietenii mei, domnul Constantinescu și Kwasniewski, și vă mărturisesc că noi în timpul activității noastre am activat în modul cel mai prietenos, și de fiecare dată când era necesar, începând de la lucruri mai mărunte, de exemplu, venim la o recepție mare la Regele Spaniei, domnul Kwasniewski alături mă ia de mână, mă prezintă peste tot, iată cine-i el, suntem prieteni și așa mai departe. Domnul Constantinescu, noi am avut o înțelegere încă până la inaugurare și vreau să spun că s-a ținut de cuvânt, nu știu cum a făcut el, dar noi în

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

4 ani de zile nu am avut nici un fel de probleme, nici în Parlament, nici în societate, am luat calea pragmatică și am mers pe această cale până la ultima zi și mă bucur că și acum parcă se revin la euroregiuni, la trilaterală care pornisem noi cândva.

Referitor la Republica Moldova, e clar că spre deosebire de omologii mei, ei au activat având o moștenire anumită și o mentalitate statală în țările care au activat, și în România, și în Polonia. În Polonia, lupta aceasta de trecere pe calea democratică, ca premergător, au fost ani de zile, solidaritatea trecută prin foarte grele încercări, s-a format deja și o mentalitate, erau gata la această trecere. În România aceasta s-a produs prin revoluții chiar, fiindcă asta a fost ultimul bastion al socialismului și oricum în societate, aceste schimbări erau așteptate și societatea s-a inclus în modul cel mai activ. Republica Moldova, spre deosebire de aceste două țări și de multe alte țări, noi am venit așa cu un proiect spiritual cultural. Nimeni nu se gândea, chiar și din cei mai mari profesori și politologi, și așa mai departe, de așa o rapidă destrămare a Uniunii Sovietice, de aceea, la noi s-au pornit lucrurile așa cum s-au pornit în 1812. Cândva eu m-am documentat de toate lucrurile acestea, când era pregătit un statut special pentru Basarabia atunci. S-a întrebat boierii moldoveni ce doresc ei și răspunsul a fost numai unul: noi dorim ca documentele să fie scrise în limba moldovenească. Alte probleme nu erau. Momentul acesta spiritual a predominat la noi și noi am venit cam nepregătiți. Dar cum se spune, că pentru fiecare, pentru independență oricare popor plătește. Noi nu am plătit atunci, fiindcă nu eram pregătiți, și nici nu ne gândeam, asta a fost o consecință a unor evenimente într-un conglomerat mai mare, dar plătim acum. Noi plătim în primul rând prin pornirea aceasta, noi am venit cu aproape nici un fel de experiență. Noi am început calea aceasta împreună cu dumneavoastră și am luat niște standarde, de exemplu: privatizarea am făcut-o după modelul Cehiei, dar am făcut-o în stil moldovenesc și nu s-a reușit. Am trecut la privatizarea pământurilor, am împroprietărit țărani cu pământ, au fost vreo 500 de litigii fără mari scandaluri, dar oamenii au venit cu pământul nu știau ce să facă, fiindcă sunt cu absolută altă mentalitate. Iată care e problema la noi, că noi deja, mai târziu începem a conștientiza și cu părere de rău nu întotdeauna facem concluziile respective, este o vorbă: că este timpul de a aruncat pietrele, este timpul de adunat pietrele. La noi se spune așa, este timpul de aruncat greblele și este timpul de călcat pe greble. Noi suntem într-o perioadă când ne aflăm în căutare.

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

Când am început eu activitatea, primul proiect, dumneavoastră știți, al Uniunii Europene - Acord de Parteneriat și Colaborare. Cincisprezece țări trebuiau să ratifice această înțelegere, erau numai trei țări. Noi în rezultatul anului 1997, la sfârșit am avut aceste 15 țări, dar acesta a fost primul pas. Mai departe, ca să continuăm această cale spre Europa, trebuia să devenim membri asociați, pentru aceasta luptăm și acum. Ca să devii membru asociat trebuie să fii membru OMC. Bun, ne-am concentrat la lucrul acesta și dumneavoastră, domnule Sturza, ați participat, și domnul Braghiș, cei care erau mai tineri atunci au participat la acest proces destul de anevoios. Dar atunci Uniunea Europeană, ne-a spus, că fără asta nu se poate, dar Țările Baltice au devenit membre asociate fără ca să devină membre a Organizației Mondiale a Comerțului. Acum eu am presimțirea, că așa e o decizie politică, așa au convenit referitor la Țările Baltice. Eu am presimțirea, că acum parcă este așa o înțelegere referitor la Republica Moldova, sper când Polonia va deveni Președinte al Uniunii Europene poate rezolvăm problema aceasta, Aleksander?

Iată problemele cu care ne-am confruntat noi, problema în primul rând de mentalitate, problema de lipsă de experiență, problemă de înțelegere, fiindcă noi suntem o țară, spun întotdeauna că toate lucrurile la noi pornesc de la 1812, atunci când din sânul unei țări s-a luat numai o parte și iată noi până acum avem probleme și ele într-o formă sau în alta decurg de aici, și Transnistria, și probleme de conflicte sau de tensiune socială și mai ales națională aici în sânul Republicii și plus, greșelile care le-am comis pe parcursul acestor ani. De exemplu: un moment din Constituție, ce ține de separarea puterilor în stat, la noi s-a pornit lucrul ăsta foarte ciudat. Când a fost eliminat articolul 6 din Constituție, Partidul Comunist nu mai este forța conducătoare și așa mai departe, a doua zi, în Parlamentul Republicii Moldova, s-a declarat toate documentele și toate lucrurile aici la Parlament, unii se confirmau redactorii din raioane, toți miniștri aparte, și o mulțime de lucruri care le făcea Comitetul Central cândva și noi până în ziua de astăzi nu avem separarea normală a puterilor în stat, fiindcă până acum această mentalitate nu se poate de depășit, ca Parlamentul să fie de un model european. Și Guvernul, în toate țările lumii, Guvernul cărei inimă este Parlamentul. De aceea, iată care este chestia, trecerea de la comunism, de la socialism am efectuat-o în condiții absolut specifice și cu părere de rău, pornind de la situația internă, pornind de la mentalitatea noastră, noi încă multe lucruri nu le depășim, dar eu sper că astăzi, când este o înțelegere, ce

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

nu am spune noi, dar începând de la 1990, orientarea spre Europa am mers, chiar și în timpul când au fost comuniștii la putere, oricum dorind ca să fie mai aproape de popor, dorind ca să răspundă cerințelor și noilor generații, dar și poporului, comuniștii totuși s-au tot declarat că extinderea noastră în Europa este o cerință a societății și care intră în planul de activitate a comuniștilor. Da, s-a făcut chestia asta formal, știm noi cum s-a făcut, declara una și se făcea alta, dar eu mă bucur astăzi că a majoritatea populației deja un an de zile, dar mai mulți ani de zile, majoritatea populației văd dezvoltarea Republicii Moldova spre integrarea europeană.

Ion STURZA: Mulțumesc, domnule Președinte. Acum este timpul pentru comentarii și întrebări. Domnule Boțan ați ascultat atent după câte am observat eu. Vă rog, aveți cuvântul.

Igor BOTAN: Foarte atent am ascultat, cu mare plăcere discursurile celor trei Înalți oaspeți, trei Președinți de state și vreau să profit de această situație și să încerc să răspund chiar la întrebarea pe care ați formulat-o dumneavoastră, domnule moderator. De ce tranziția în România și în Polonia s-a soldat cu succes, iar în Republica Moldova suntem încă în perioada respectivă de tranziție? De fapt, eu cred că dumneavoastră cunoașteți răspunsul la această întrebare, la fel ca și domnul Președinte Lucinschi, timp de aproape 9 luni de zile, dumneavoastră ați fost Prim-ministru, iar domnul Președinte conducea țara, cunoaștem foarte bine circumstanțele care au fost. Totuși, vreau să-i dau dreptate domnului Președinte Lucinschi, că atunci când vorbim de tranziție, în Polonia și România pe de o parte și Republica Moldova pe de altă parte, trebuie să menționăm condiții de start diferite. Orice s-ar spune, România și Polonia la începutul tranziției erau state consacrate, care își înțelegeau, cel puțin putem presupune, scopurile.

Republica Moldova a fost o provincie agrară a unui stat mesianic care s-a prăbușit și așa cum menționa domnul Președinte Lucinschi, a trebuit să-și construiască statalitatea pornind de la condițiile care erau. În consecință, pe parcursul anilor am construit în Republica Moldova o democrație pe care experții o numesc „democrație imitativă”, adică am împrumutat forme constituționale din Occident și le-am umplut cu esența noastră moldovenească, lucru care putem să-l criticăm dar din punctul meu de vedere, nu există altă posibilitate decât de a proceda de această manieră. Domnul Președinte Lucinschi, s-a referit,

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

probabil, al primii 10 ani de tranziție a Republicii Moldova la Declararea Independenței, și până când la guvernare a venit o forță politică care își revendica statutul de succesori al Partidului Comuniștilor și care promitea restaurația. Spre marea noastră bucurie, restaurația nu a avut loc, partidul care a preluat puterea foarte repede a declarat că va continua reformele. Totuși lucrurile s-au desfășurat de o anumită manieră pe care o cunoaștem și dacă definim democrația drept libertatea instituțională, venim exact la ceea ce ne spunea domnul Președinte Kwasniewski, instituțiile în statele democratice în perioada de tranziție.

Instituțiile noastre au fost așa cum le știm și vreau să mă refer și la ceea ce spunea domnul Președinte Constantinescu. Domnia Sa, s-a referit la Acordul de la Snagov, care aici în Republica Moldova este foarte, foarte bine cunoscut. Vreau să menționez că în Republica Moldova, în anul 2005, a avut loc ceva similar cu Snagovul, ne amintim că la 24 martie 2005, după alegerile parlamentare, 101 deputați au votat declarația în sensul politic sau parteneriatul politic pentru integrarea europeană. În pofida faptului că forțele politice erau oarecum antagoniste și antagoniste știm de ce, ceea ce nu a fost în România, și nu a fost nici în Polonia. Noi am avut marele handicap, fiindcă forțele noastre politice interpretează trecutul de o manieră foarte, foarte diferită, conflictuală și respectiv proiectează viitorul pornind de la modul în care interpretează și trecutul.

Cu toate acestea, timp de 2 ani și jumătate, în Republica Moldova, după votarea acestei declarații privind parteneriatul politic pentru integrare europeană, care a venit la câteva săptămâni sau la o lună de zile după semnarea Planului de Acțiune Republica Moldova – Uniunea Europeană, am avut un progres semnificativ, și vreau să menționez că în pofida conflictelor dintre partidele politice, toate partidele reprezentate în Parlament la acel moment înțelegeau că integrarea europeană este șansa Republicii Moldova din simplul motiv că Uniunea Europeană are valori și standarde pe care în cazul îmbrățișării, Republica Moldova le poate utiliza pentru modernizarea rapidă a țării. Să nu uităm că noi toți, cetățenii Republicii Moldova, eram în acea perioadă impresionați de modul în care a funcționat așa-zisul Convent al lui Jescar Desten, privind elaborarea Constituției Europene. Am fost mâhniți cu toții când acest proiect s-a prăbușit, dar modul în care a funcționat acel Convent. Discuțiile din cercurile intelectuale europene,

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

ne-a marcat profund și cred că clasa politică moldovenească s-a inspirat foarte mult din procesul respectiv în 2005.

Din păcate în 2007 totul s-a prăbușit din simplul motiv că, partidul care a pierdut alegerile locale și care își revendica istoria de la fostul partid comunist, a hotărât că decât să promoveze integrarea europeană pierzând alegerile, mai bine renunță la ea pentru a se menține la putere. Această perioadă a durat 2 ani de zile și s-a terminat în 2009, cu nu știu cum să-i zic, cu revoluția twitter sau cu ceea ce numim noi „revolta studenților”. De atunci începe o perioadă nouă în dezvoltarea Republicii Moldova, o perioadă cu totul deosebită care anunță mari perspective pentru Republica Moldova, dar care nu știm cum se va termina.

În orice caz, Forumul de astăzi, are loc datorită faptului că această nouă perioadă și așteptările cetățenilor Republicii Moldova, dar și partenerilor externi ai Republicii Moldova sunt foarte mari în privința țării noastre și cu asta ne putem mândri, să vedem dacă ceea ce prietenii noștri din Uniunea Europeană, în special prietenii noștri din Europa Centrală și de Est, care ne susțin și cărora le mulțumim foarte mult, și care numesc ceea ce avem în Republica Moldova azi, un anunț a unei eventuale istorii de succes. Acum, pentru că domnul Președinte Constantinescu și domnul Președinte Kwasniewski, dar și domnul Președinte Lucinschi s-au referit la modalitatea în care clasa politică trebuie să răspundă acestor provocări în fața cărora se află Republica Moldova, vreau să fiu puțin sceptic, dar vreau ca scepticismul meu să fie infirmat. Așa cum spuneam, democrația în Republica Moldova este imitativă, pentru că noi împrumutăm forme pe care le umplem cu conținutul nostru. Și Alianța de guvernare din Republica Moldova cooperează mai mult imitând cooperarea decât angajându-se plener și cu responsabilitate în promovarea reformelor pe care le-a anunțat, reforme care sunt pe larg susținute de către Uniunea Europeană, Statele Unite, partenerii noștri din Europa Centrală, dar vedem că avem semnale pozitive și din partea Rusiei care ar dori să contribuie pornind de la interesele sale vizavi de o nouă arhitectură de stabilitate și de securitate în Europa. Astea sunt comentariile mele la ceea ce au anunțat distinșii oaspeți. Mulțumesc.

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

Ion STURZA: Vă mulțumesc, domnule Boțan. De fapt, noi toți cunoaștem această scuză care pe undeva cred că are și dreptate, are dreptul la viață, că noi nu am fost un stat, că noi nu avem la nivel genetic democrația în noi, dar este doar o scuză. Ceea ce este important că acest proiect politic, integrarea europeană nu poate fi făcut doar de un singur partid sau doar de o alianță, el trebuie făcut în consens general și cu suportul majorității societății moldovenești.

Carmen CLAUDIN: I will follow along the lines of three main ideas that I heard from the former presidents of what is relevant, of what is crucial for a transition process. First the idea that it is a process and that is a very long one as Mr. Constantinescu said. It will be a dream to think of a quick movement. Second the importance of having a project. I understand that for the political leadership and then for the society, but at least for the political leadership to offer to the society and for me the project involves the necessity of vision and strategy, and I will come back to this, and then what all of you have said is, which seems quite obvious, but it is absolutely critical is building political consensus. I think that in that respect Spanish experience has a lot to say. So, with very schematic ideas because I understand that we are running out of time, I will only point out what I think are the main touchstones in order for Moldova to avoid what we all know is Ukraine development.

So, in this I will follow some ideas that outlined recently Vira Nanivska when thinking about Ukrainian experience and Arab events, for those who don't know her Vira Nanivska is the executive director of the International Centre for Policy Studies in Kiev. Her ideas would be that freedom is necessary, of course, and it is obvious that Moldova has become already a freer society, freedom is necessary but it is not enough. Freedom does not last if it is not translated in and guaranteed by institutional state building. Freedom alone does not generate democratic governance so we have to go beyond that. Neither I think that the real problem arise from personalities as we know which is very often one of the arguments that it is used in order to explain why some democratic processes has failed. Personalities is a very important factor but how Vira puts it without the system the best leader will fail and I think that our former Presidents here will agree with me on that.

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

For me the problem is that the new system doesn't go spontaneously and most importantly it doesn't go in a vacuum it requires, and that goes to the project, political will and political strategy on daily basis. Another thing that the Arab revolt and Ukrainian revolt because I think that the Arab revolts should be thought about very carefully in this eastern part of Europe, so another thing that Arab revolts and Ukrainian teach us is that incompetent Government is instable Government. But again, professionalism in politics and in public administration doesn't go spontaneously either. It requires a sustained action, training and monitoring, adequate pay, adequate work condition and control against corruption. In my opinion, every leu that Moldova would spend in that direction, in improving the administration can save thousands in not millions for being waited on ineffective policies and endless delays.

So the rule of law therefore is critical. I know that we repeat it but I know that we don't have actually practice it enough. So, it is critical to ensure transition and one that has to involve the entire society not only the political and institutional level but also the private sector, the civil society in general. So to conclude, I think that real lasting stability does not come from strong political control over society and I think that in Moldova this has to be also understood. It doesn't come from strong political control over society even if it claims to be democratic. It is not enough. It comes from legitimacy and legitimacy can be built only on effective not just formal rule of law.

Thinking of Moldova, the prospect for EU integration is an important engine in that direction and without it Moldova's process will be much more difficult but it is not the precondition. This prospect can accompany Moldova but is it is not a precondition because at the end of the day it is the result of the domestic development. Thank you!

Florent PARMENTIER: I think we have to consider the following things: democracy, as well as European integration is a matter of rules and a matter of culture. Of course, when we think of democracy we think of free and fair elections, by the way Moldova was reached its adulthood, 18 years in 2009, it proved that it was very attached to the idea of free and fair election. But democracy is more than that. Democracy is about the respect for minorities. It is about the independence of the media, it is about the

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Forum UE- Moldova, 14.04.2011

independence of justice, it is about the recognition of the role of the opposition. I mean all these things are really essential. All the expectations are democratic and are both the expectation of the EU. We have dealt also with the “enlargement fatigue”, so maybe as a French man, which is a country that is not very famous for being pro-enlargement I consider the following things. Maybe speaking of enlargement and the rhetoric is a good thing but I think that we should also think in terms of concrete steps. All the speakers have highlighted the fact that in the democracy the importance of dialogue is very crucial, crucial between political elites and, as example, we have the orange revolution. It is also a dialogue between minorities and majority. But, it is also the idea of dialogue between citizens and the state authorities that did not exist previously. When we think about the importance of the dialogue in terms of policy recommendations what I can say is that we have something in Europe that can be a model which won't solve everything, because there is no miracle here, but will serve as a fruitful model. I think of the Economic and Social Committee which is a European institution and I think this is interesting in the sense that it generally helps to make dialogue and in divided societies helps to reach a consensus. I think that this is something that Moldova needs very much. It is a policy recommendation in the sense that I know some people in France that would be interested to make cooperation with Moldova on concrete steps in this issue and I don't want to speak for other countries, but probably Romania also is a very interesting example because there was the creation of the Economic and Social Committee few years ago. I think at the very start these institutions don't appear just great, they have to build themselves. I think that if we follow this path in the nearest time there can be an institution that will help Moldova because it helps modernization, developing capacities and also because it will start helping the cooperation with countries from Western Europe which are not always...but French man who know Moldova are addicted to Moldova so you have to make you more famous. That is, my advice. Thank you!

Institutul de Studii Estice din Varșovia în parteneriat cu Asociația pentru Politică Externă din Moldova a organizat în perioada 29 – 31 martie 2011 Forumului Economic Uniunea Europeană – Moldova sub patronajul domnilor Vlad Filat, Primului Ministru al Republicii Moldova și Donald Tusk, Primul Ministru al Poloniei. Primul Forum UE – Moldova a servit drept un cadru pentru schimb de idei, experiență și discuții privind posibile colaborări pe viitor.